

ISMET SMAILOVIĆ (1922. – 2018.)

Istaknuti bosanskohercegovački lingvist Ismet Smailović umro je 12. februara 2018. u Banjoj Luci. Rođen je 1921. godine u Čehajama kod Srebrenika. Gimnaziju je pohađao u Tuzli i Mostaru. Studij hrvatskosrpskog jezika i jugoslavenskih književnosti završio je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Na istom fakultetu odbranio je 1964. doktorsku disertaciju *Jezik Hasana Kikića*. Bio je profesor u tuzlanskoj Gimnaziji, Srednjoj tehničkoj i Učiteljskoj školi, potom na Višoj pedagoškoj školi u Tuzli (od 1969. Pedagoška akademija), a od 1972. do odlaska u mirovinu 1985. na Pedagoškoj akademiji u Banjoj Luci. Bio je saradnik u projektima Instituta za jezik u Sarajevu, sudjelovao je u radu brojnih naučnih skupova i savjetovanja, izlagao na više onomastičkih konferencija, bio član redakcije sarajevskog časopisa *Književni jezik* i banjalučkog *Prilozi nastavi srpskohrvatskog jezika i književnosti*. Dobitnik je Povelje za životno djelo *Hasan Kaimija* 2010. i Povelje *Muhamed Hevai Uskufi* 2011. godine.

Istraživao je jezik pisaca, bavio se narodnim govorima i savremenim jezikom, pisao o pravopisnim temama, a osobito zanimanje pokazivao je za onomastiku, prije svega za antroponime orijentalnog porijekla. Napisao je preko pedeset naučnih i stručnih radova i pet knjiga: *Muslimanska imena orijentalnog porijekla u Bosni i Hercegovini*, *Jezik Hasana Kikića*, *Muhamed Hevai Uskufi* (koautor), *Bosansko-turski rječnik* i *Tursko-bosanski rječnik*. Objavljivao je u uglednim časopisima i u publikacijama gotovo svih akademija nauka i umjetnosti u bivšoj Jugoslaviji. Ukratko ćemo predstaviti jedan njegov rad i tri knjige.

U četvrtoj knjizi *Radova* Instituta za jezik i književnost u Sarajevu (1977), koja je posvećena pravopisnim temama, stotinu stranica zauzima Smailovićeva studija *Glasi h i njegove zamjene u savremenom srpskohrvatskom standardnom jeziku*. U uvodnom dijelu autor ističe da *Pravopis* iz 1960. nije uspio riješiti sve probleme u vezi s normiranjem glasa *h*. Da bi došao do odgovarajućih prijedloga za bolja rješenja, opširno analizira fonetsko-fonološke osobenosti glasa *h*, njegove zamjene i gubljenje, sekundarno *h*, historijat norme od 19. stoljeća nadalje, odnos savremenih gramatika prema ovome glasu; piše o glasu *h* u pravopisnoj normi i pravopisnoj praksi, donosi pregled stabiliziranih i nestabiliziranih pravopisnih normi, navodi nenormirane slučajeve. Na kraju izlaganja predlaže i kratko obrazlaže moguća poboljšanja. Ova velika sinteza omogućila je autoru i više od toga praktičnog cilja: ponudio je i kriterije selekcije primjera za pravopisni rječnik, dobrodošle svima koji se bave pitanjima pravopisne norme. U ovoj obimnoj studiji došle su do punog izražaja Smailovićeve osobine po kojima je bio prepoznatljiv i uvažavan. Analiza i interpretacija podataka, zaključci

do kojih dolazi, prijedlozi koje iznosi, kao i sam korpus i popis korištene literature – ukazuju na autorovu utemeljenost i akribičnost, kao i na to da ima šta novo reći i da o pitanjima kojima se bavi ima svoj stav.

Knjiga *Muslimanska imena orijentalnog porijekla u Bosni i Hercegovini* rezultat je višegodišnjeg istraživačkog rada I. Smailovića u okviru jednog od prvih projekata Instituta za jezik u Sarajevu. Autor je iz raznih izvora prikupio i stručno obradio obimnu antroponimijsku građu, napisao opsežnu studiju o imenima orijentalnog porijekla u BiH i sastavio imenar sa preko 3.000 odrednica. U uvodnoj studiji ističe da je u proučavanju antroponima u BiH dotad učinjeno vrlo malo; slijede odjeljci o tome kako nastaje lično ime, o predislamskim imenima u BiH, o pojavi imena orijentalnog porijekla u BiH, o fonetsko-fonološkim i morfološkim prilagođavanjima tih imena našem jeziku, o njihovom skraćivanju i derivaciji, o poteškoćama u vezi s utvrđivanjem porijekla i značenja pojedinih imena, o pravopisnom i ortoepskom aspektu tih imena. Studija sadrži i pregled najčešćih imena orijentalnog porijekla po motivima i značenju te popis analiziranih muških i ženskih imena. Drugi je dio knjige rječnik u kome su abecedno navedena puna i skraćena muška i ženska imena orijentalnog porijekla osoba rođenih između 1876. i 1976. godine. Svako ime ima fonetsku, akcenatsku, morfološku, etimološku i semantičku obradu; uza svako ime navedeni su genitiv i vokativ te prisvojni pridjev; uz pojedina imena navode se još i hipokoristici, modificirani i regionalni likovi. Ovo Smailovićevo djelo, pripremljeno s izuzetnom akribijom, od objavljivanja 1977. do danas u naučnoj i stručnoj javnosti vrijedi kao najpouzdaniji izvor o antroponimima orijentalnog porijekla u našem jeziku.

Smailovićeva studija o Uskufijinom tursko-bosanskom rječniku *Makbuli-arif*, objavljena 1990. u knjizi *Muhamed Hevai Uskufi*, značajan je doprinos istraživanju ovog višestruko značajnog leksikografskog djela iz 1631/1632, jednog od najstarijih rječnika srednjojužnoslavenskoga jezika i našeg prvog stihovanog rječnika. Autor ukazuje na mjesto i značaj Uskufijina rječnika u historiji leksikografije našeg jezika, donosi iscrpnu bibliografiju radova o ovom rječniku, analizira njegov naziv, formu i sadržaj, karakteristične aluzije i asocijacije u njemu. Najviše pažnje posvećuje pitanjima koja u dotadašnjoj literaturi o ovom rječniku nisu bila dovoljno razjašnjena, bavi se prije svega ikavskim oblicima u rukopisnim prijepisima ovoga rječnika (autograf nije sačuvan), te argumentirano osporava mišljenje da je Uskufija svoj rječnik pisao ikavskim izgovorom. Zaključuje da ikavizmi nisu potvrdili govornog stanja Tuzle u 17. stoljeću, u vrijeme Uskufijina života, jer su dijalektološka istraživanja pokazala da je tuzlanski govor bio ijekavski otkad ijekavski govori postoje. Studija sadrži i usporedbe i komentar različitih prijepisa, a u prilogu su dati abecedni registar riječi i integralni tekst Uskufijina rječnika.

Monografija *Jezik Hasana Kikića*, koju je objavila Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu (1971), a zatim i izdavačka kuća *Glas* u Banjoj Luci (1979), donijela je dvije novine u proučavanju jezika bosanskohercegovačkih pisaca. To je prva knjiga objavljena u BiH koja za predmet ima jezik jednog savremenog bosanskohercegovačkog pisca, a prva je i po tome što se ne bavi samo jezikom nego i stilom umjetničkog djela. Da bi čitalac što bolje shvatio jezičko-stilske vrijednosti proznih djela Hasana Kikića (1905–1942) i osobenosti jezika Kikićevih likova, Smailović najprije na osnovu dijalektoloških radova i vlastitih zapažanja piše o govoru piščeva užeg (Gradačac s okolicom) i šireg zavičaja (između rijeka Bosne na zapadu i Tinje na istoku, Save na sjeveru i Spreče na jugu). Slijede poglavlja o pravopisu, fonetskim i morfološkim osobinama Kikićeva djela, o tvorbi riječi i leksici, o uzvicima i onomatopejama, o bojama, o vulgarizmima i naturalističkim ctrama, o gomilanju atributa i glagola, o zvukovnim elementima i dr. Autor kroz cijelu knjigu ukazuje na Kikićevu čvrstu jezičku vezu sa zavičajem, kao i na njegov talent za slikarstvo i muziku. Govorne crte njegova zavičaja, osobito u fonetici, leksici i frazeologiji, osjetno preovlađuju nad onim što je dobio sa strane. Upravo je veliko leksičko bogatstvo ono najuočljivije, najoriginalnije i najvrednije u jeziku Kikićeva djela. Tako se u djelu ovog slikara bosanskoposavske sirotinje i sitnih provincijskih ljudi nalazi čak 119 riječi za boje. I u tvorbi riječi Kikić zaslužuje posebnu pažnju: neobični formanti, novoizvedeni glagoli, složenice i novostvorene riječi otkrivaju autorovu istinsku individualnost, smjelost i snagu u izrazu.

Na bosanskohercegovačkoj lingvističkoj sceni dr. Ismet Smailović za života nije bio u prvome planu; nije vodio ni kadrovsku ni jezičku politiku. Djelovao je iz drugoga plana, uz još nekoliko poštovanja dostojnih profesora viših pedagoških škola i pedagoških akademija, koji su ostavili neizbrisiv trag u podizanju nastavničkog kadra u BiH. Dugo je i predano služio svojoj struci i ostavio djelo koje ga svrstava među najznačajnije bosanskohercegovačke lingviste.

Senahid Halilović